

ROSA TAIKONS SAMLING: FÖRVALTA, FÖRMEDLA OCH FÖRANKRA

En metoddokumentation

Omslagsbilden föreställer smycket
Somnakono towhér av Rosa Taikon.
Smycket ägs idag av Röhsska museet.
Bild: Hälsinglands museum, fotograf okänd.

Foto baksida: Peter Hoelstad/Hälsinglands
museum

Rapportförfattare: Ulla Holmberg,
Elin Thomasson, Gunilla Stenberg

Innehåll

1. Inledning	4
2. Bakgrund	5
3. Metod och dokumentation	6
4. Beskrivning av projektets olika delar, år 1	7
5. Nätverksarbete	9
5.1. Metod för nätverksarbete	10
5.2. Romska gruppers förutsättningar för jämlikt arbete men kulturarv	10
6. Utställningsproduktion	11
6.1. Syftet med utställningen och programverksamheten	12
7. Plan framåt med förberedelse för år 2	13
7.1. Struktur och arbetsorganisation	13
7.2. Samarbetspartner och uppdragstagare:	13
7.3. Referenspersoner och sakkunniga:	14
7.4. Arbetsplan 2020	14

1. Inledning

Detta dokument utgör en dokumentation av Hälsinglands museums arbete gällande Rosa Taikons samling. Syftet med dokumentationen är dels att synliggöra våra arbetssätt för oss själva, men även för att dela med oss av våra erfarenheter till fler. I detta dokument beskrivs arbetet under det första året av ett tvåårigt projekt finansierat av Kulturrådet. Projektet sker i anslutning till museets produktion av en kommande basutställning kring Rosa Taikon, samt den kunskapsutveckling som kommer därav. Arbetet är en del i Hälsinglands museums större arbete med den nationella minoriteten romers kulturarv och historia.

Syftet med metodutvecklingen för projektet "Rosa Taikons konstnärskap" har varit och är att hitta en metod och ett arbetssätt för museet att agera och manövrera i ett konstnärligt material som "ägs" av olika grupper och intressen. I Rosa Taikons fall handlar det både om romsk hantverkstradition, modernistisk konsttradition och majoritetssamhällets varierande utrymmen och "intressen" gentemot den romska minoriteten. I arbetet med materialet måste också hänsyn tas till historiska skuldfrågor, nutida rättighetsfrågor och förhållandet majoritet-minoritet.

I byggandet av kunskap kring temat har museet arbetat både med nätverk och kontakter av olika slag samt förarbeten och relevant forskning med stöd av Christina Zetterlund, docent i konsthantverkshistoria.

För museet är en öppen och lyssnande attityd viktigt. Inledningsvis hade vi begränsad förståelse kring de romska frågorna ur ett "inifrånperspektiv". Genom kontakter med romska grupper och kulturinstitutioner i Sverige och Europa har vi fått nya insikter om Rosa Taikons roll. Kunskaperna ger museet en möjlighet att vidareutveckla begrepp och analys, att finna den egna uppgiften och göra bättre prioriteringar.

Projektet planeras pågå i 3 år medan denna metodbeskrivning beskriver år 1 med vissa tillbakablickar. Om vidare projektmedel beviljas kommer även år 2 att dokumenteras.

2. Bakgrund

Efter Rosa Taikons bortgång år 2017 donerades hennes ateljé till Hälsinglands museum. I donationen ingår Taikons konstnärliga såväl som politiska kvarlåtenskap. Under 2018 har materialet inventerats, arkiverats och digitaliserats med stöd av Nämnden för Hemslöjdsfrågor, Region Gävleborg och Kulturrådet. I materialet ingår ett tusental föremål samt en stor mängd publikationer, artiklar, skisser och fotografier. Överlåtelsehandlingar mellan museet och dödsboet har upprättats. Donationen utgör nu Rosa Taikons samling vid Hälsinglands museum.

Hälsinglands museum har sedan tidigare erfarenhet av arbete med romsk historia, främst genom samverkan med Romska Kulturcentret i Malmö (RKC). Ett längre samarbete med RKC tog sin början i och med RKC:s medverkan i utställningen "Konsten att vara människa" (2014). Utställningen berättade om romsk historia i Sverige och porträtterade olika personer med romska rötter, däribland Rosa Taikon. Ett samarbete växte fram mellan Hälsinglands museum och RKC utifrån ett gemensamt intresse i insamlandet av historiska fotografier med koppling till den svenskromska gruppen. På så sätt inleddes arbetet med den digitala bildsamlingen "Romska bilder" som idag finns att ta del av på digitaltmuseum.se. Samarbetet mellan RKC och Hälsinglands museum är utformat så att all information och allt material - oavsett fysiskt eller digitalt - ägs av RKC, medan den tekniska lösningen förvaltas av museet. Detta är en tydlig gränsdragning med ömsesidig överenskommelse mellan likvärdiga parter. I arbetet med romskt kulturarv har museet haft en relation med Rosa Taikon och i anslutning till Romska bilder har kontakter knutits med andra intressenter i regionen. För museet är det viktigt med respekt och förankring hos de grupper som berörs.

Utifrån sina tidigare kunskaper i romsk historia, närheten till Ytterhogdal och det konstnärliga värdet beslöt Hälsinglands museum tillsammans med dödsboet att materialet skulle lägga grund för en ny basutställning och när det gäller Rosa Taikons samling har det varit viktigt för dödsboet att det är en institution som äger och förvaltar denna. För att förverkliga denna vision söktes externa medel från Kulturrådet, Region Gävleborg och Nämnden för Hemslöjdsfrågor. Här lades vikt vid såväl utställningsproduktion som vid nätverksbyggande och metodarbete.

För att långsiktigt bli en kunskapsorganisation för romska minoritetsfrågor har museet fått finansiering för en heltidstjänst som kan bära frågorna långsiktigt. Under 2019 beviljades medel och projektet kunde starta. Stor vikt lades vid relationsskapande och nätverksbyggande lokalt, nationellt och i Europa.

3. Metod och dokumentation

En förutsättning för arbetet har varit att utveckla metoder och arbetssätt som tillgodoser det uttalade syftet med projektet: att beskriva , presentera, tolka och bevara Rosa Taikons konstnärskap. Hälsinglands museum vill på längre sikt bli en kunskapsorganisation för romskt kulturarv. Vi hoppas att metoddokumentationen kan vara värdefull för andra organisationer samt bidra till en lärandeprocess för museets framtida arbete.

Viktigt har varit att identifiera de olika intressenterna och intressentgrupperna och deras behov och kunskaper i ämnet i förhållande till utställningen.

- Finansiärer
- Nära familj till Rosa Taikon
- Olika intressegrupper inom den romska minoriteten
- Samarbetspartners med professionell kompetens
- Möjliga nätverk nationellt och internationellt
- Kommunikationskanaler, inklusive media
- Arbetsgruppen inom museet

Utifrån denna inventering har kunskapsutvecklande aktiviteter i form av nätverk och kontakter planerats, genomförts och dokumenterats med kontinuerliga avstämningar om nya insikter i frågorna. Det har varit viktigt för museet att ha en öppen och relationsinriktad attityd för att på bästa sätt möta olika tankar och idéer och därmed bygga tillit för samarbete över tid.

Nätverk och deltagande i olika konferenser har varit prioriterade aktiviteter under projektets första år. Resultatet och nyttan av dessa utvärderas kontinuerligt i förhållande till utställningens syfte allteftersom utställningen tar form.

Metoden innebär också att skapa en arbetsorganisation för iordningställandet av utställningen där olika kompetenser, intressen och erfarenheter tas till vara.

Vi har också haft möjlighet till externt konsultstöd utifrån för vår egen process för bearbetning av våra egna utmaningar och frågor.

4. Beskrivning av projektets olika delar, år 1

Under en planerad treårsperiod med start 2019 arbetar Hälsinglands museum för att bygga och förmedla kunskap utifrån Rosa Taikons samling. Projektfinansieringen från Kulturrådet är speciellt inriktad på metodarbete gällande förankrings- och kunskapsdelarna, vilket stärker projektets metodutvecklingsfokus.

En stor del av arbetet finansieras genom eget arbete, men externa medel är samtidigt en förutsättning för att uppnå de krav som betydelsen av Rosa Taikons samling ställer. Det praktiska arbetet sker därmed parallellt med ansöknings- och redovisningsarbete. Därför uppstår periodisering av arbetet. Detta är anledningen till att denna sammanställning enbart dokumenterar projektets ambitioner och inledande fas, dvs år 1. Om medel beviljas kommer även år 2 och 3 att dokumenteras. Att årligen ansöka om medel är en utmaning, då museet vid projektstart inte vet vilka medel som finns för arbetet. Detta är ett problem vid upphandling av tjänster. Ett ständigt pågående arbete är att förena ambitioner med verklighet samt hitta modeller för detta.

Arbetet i projektet har delats in i tre huvudspår: samlingsförvaltning, nätverksarbete samt kunskapsförmedling. Det är utifrån dessa tre huvudspår vi valt att dokumentera och presentera våra metoder. Samtidigt överlappar arbetet, vilket även framgår i dokumentationen. Samlingsförvaltningsdelen sker med huvudsakligt fokus på digital tillgänglighet. Här ingår katalogisering, dokumentation och digitalisering. Nätverksarbetet handlar om att ta del av erfarenheter gällande romskt kulturarv, berättelser om Taikon och hennes sammanhang, men också att förankra arbetet hos olika målgrupper. Kunskapsförmedling uppnås genom produktion av en museiutställning utifrån Rosa Taikons samling, samt den programverksamhet som kopplas till en sådan utställning.

Då Rosa Taikon är en unik person såväl som konstnär har Hälsinglands museum genomgående valt att lägga stort fokus vid kunskapsbyggande och nätverk. Taikon har stor betydelse för den nationella minoriteten romer och denna betydelse bör i hög grad beaktas i museets arbete. Att ta del av andras erfarenheter och synpunkter gällande förmedling av romsk historia är därför av största vikt. Den kunskap som byggs här integreras aktivt även i det samlingsförvaltande arbetet, då dessa kunskaper ska dokumenteras i relation till de donerade föremålen. Nätverksarbetet ses även som en styrka när det kommer till kunskapsförmedling, då nätverken bygger trovärdighet för museets arbete.

Inledningsvis var målet att knyta en referensgrupp av sakkunniga till utställningsarbetet. I genomförandet har slutsatsen blivit att projektet gagnas av att arbeta med referenspersoner separat. På så sätt kan individuell kunskap och förståelse för Taikons gärning få mer utrymme i arbetet. Att välja och forma möten mellan olika nätverk har gjort att initiativ och fortsatt arbete sker utifrån dessa nätverk och samarbeten. Så har även referenspersonerna knutits till utställningsarbetet. De har knutits till projektet då de haft nära relationer till Taikon och därmed besitter värdefulla kunskaper om hennes konstnärliga och politiska gärning, samt hennes relation till romsk tradition. De olika perspektiven ger en rik och komplex bild av Taikons gärning.

För Hälsinglands museum är det viktigt att ständigt vara öppna för nya perspektiv och kunskaper. Tanken är att nätverken ska fortsätta vara levande även då utställningen är klar, då den kan fungera som en plattform för fortsatta diskussioner. På så sätt levandegörs berättelserna.

Rosa Taikons verkstad 2017. Bild: Peter Hoelstad/Hälsinglands museum

5. Nätverksarbete

Inledningsvis gjordes en studieresa till Norge, Anno Glomdalsmuseet. Här finns nordens största basutställning med fokus på romsk historia. Utställningen Latjo Drom beskriver Taternes/romanifolkets historia i Norge och arbetet med den har gett Glomdalsmuseet mycket kunskap på området. Studieresan gav perspektiv på romsk historia i Sverige, i relation till de likheter och skillnader som finns i svensk respektive norsk historia och nutidspolitik. Här byggdes även värdefulla kontakter för ett långsiktigt arbete.

Under hösten 2019 deltog Hälsinglands museum med aktiviteter vid Gävle kommuns temavecka för de nationella minoriteterna. Tillsammans med kommunen och Gävle romska förening har flera aktiviteter genomförts under året. Samarbetet med Gävle kommun, som är utvecklingskommun för romsk inkludering, har gett museet kunskaper i hur minoritetspolitiken omsätts i offentlig förvaltning. I relation till detta finns nätverk och kunskaper som är värdefulla för museets fortsatta arbete. Uppdraget som utvecklingskommun för romsk inkludering löper ut 2019. Här söker vi nu gemensamt ett fortsatt samarbete i nya former.

I november arrangerade Hälsinglands museum en seminariedag med fokus på romskt kulturarv. Tanken var att stärka nätverk och relationer hos de som arbetar med romskt kulturarv och samtidigt visa att museet kan vara en nationell resurs. Under dagen gavs presentationer av 14 olika aktörer, från norr till söder, som är verksamma på området. Åhörare kom från hela landet. Några av föreläsarna betonade också vikten av att inkludera minoritetsfrågor i museers ordinarie verksamhet, inte enbart i projektform.

Som ett led i nätverksbyggandet är även målet att besöka arrangemang hos andra aktörer som arbetar med romska frågor. I september besökte museet Romska kulturdagarna i Skarpnäck, arrangerade av É Romani Glinda. I november deltog museet vid "Roma Tangible Heritage Symposium", arrangerat av European Roma Institute for Arts and Culture (ERIAC). Vid symposiet deltog representanter från hela Europa för att diskutera romskt kulturarv. Vid dessa arrangemang har nya relationer skapats. Museet har även lärt sig mer om hur samtal och diskussioner om romskt kulturarv förs i romska sammanhang i Sverige såväl som i Europa. Arbetet har även gett tillgång till nyckelpersoner för det långsiktiga arbetet.

I Brno i Tjeckien finns Europas enda museum helt dedikerat till romskt kulturarv. Hit gjordes i slutet av året en studieresa. Här finns såväl kulturhistoriska samlingar som samtidskonst. Genom besöket stärktes medvetenheten om mångfalden i romsk historia, samtidigt som erfarenheter om samlingsförvaltning och arkivhantering utbyttes.

Parallellt har museet fortsatt samarbetet med Romska kulturcentret i Malmö. Under hösten har utställningen "Romska smycken – Hantverk, tradition och ett sätt att leva", producerad av RKC och Regionmuseet Kristianstad, visats på Hälsinglands museum. Utställningen inkluderar även smycken från Rosa Taikon. Relationer byggs över tid, behöver underhållas och vara givande för bägge parter. Romska kulturcentret är den romska organisation som museet under lång tid arbetat upp samarbete med. Denna samverkan utesluter inte möjligheten att inleda fler samarbeten och modeller för samverkan med fler romska organisationer.

Genom besök och medverkan i seminarier och nätverk har förståelsen för Rosa Taikons gärning och person djupnat, men även komplicerats genom att bilderna av henne som konstnär återges

på olika sätt. Ibland som romsk traditionsbärare, ibland som opinionsbildare och modernistisk samtidskonstnär. Inför utställningen måste museet väga hur Taikons mångbottnade konstnärskap och aktivism speglas.

5.1 . Metod för nätverksarbete

Nätverksarbete har inneburit relationsskapande aktiviteter för lärande, kunskapsutveckling och erfarenhetsutbyte. Nätverksarbetet har inte enbart handlat om att ta del av andra arrangörers aktiviteter utan att även att som museum ta initiativ till gemensamma möten med olika nätverk, ta initiativ till seminariedagar, möten och kontakter. Några av nätverkets framgångsfaktorer är ett ömsesidigt utbyte av kunskaper och erfarenheter med förtroende och respekt.

Nätverksarbetet avser att fortsätta även efter att utställningen är klar. Detta är en del i museets ambition att vara öppet för nya uttryck och bli en plattform för fortsatta diskussioner. Att vara en aktiv aktör i frågorna ser vi även som ett bidrag till museets marknadsföring. Nätverksarbetet innebär inte enbart personliga möten, utan även ökad närvaro i nyhetsmedia och på sociala medier. Denna ökade synlighet för minoritetsarbetet ger möjlighet till fler diskussioner och publika samtal.

5.2. Romska grupper förutsättningar för jämlikt arbete med kulturarv

I detta projekt har museet möjlighet att finansiera medverkan från olika romska grupper och referenspersoner. Men under vårt arbete med romska frågor och Rosa Taikon har vi fått kunskap om romska noders ekonomiska förutsättningar. I såväl nationella som regionala styrdokument slås det fast att museerna ska lyfta frågor och sammanhang om de nationella minoriteterna och deras rättigheter. Men det kan inte ske utan ett nära samarbete med minoriteternas egna organisationer. Eftersom dessa organisationer arbetar under mer kortsiktiga ekonomiska förutsättningar skapas en ojämlik och diskriminerande situation, särskilt tydlig vad gäller de romska grupperna. Under denna projekttid har museet lyft denna fråga till Sverige Museer. Målsättningen är att dessa noder eller organisationer själva ska äga sina frågor i mötet med museer.

6. Utställningsproduktion

Det omfattande nätverksarbete som genomförts under år ett kommer delvis att ligga som grund för själva utställningsproduktionen. I museets förberedande arbete inför projektet har docent Christina Zetterlund genomfört grundforskning om Rosa Taikon. Faktum är att det har funnits mycket lite kunskap om Rosa Taikons praktik. Christina Zetterlunds forskning har bidragit till att formulera kunskap kring detta unika konstnärskap. Underlag är den enda forskning som finns kring Rosa Taikon. Zetterlund har presenterat sin forskning på såväl internationella vetenskapliga konferenser liksom i artiklar.

I förarbetena till utställningen har vi i ett senare skede valt ut några speciella teman att gå vidare med. Inför utställningsproduktionen har vi tagit fasta på det sätt på vilket olika tematiser överlappar varandra kring personen Rosa Taikon. I Rosa Taikons biografi ser vi berättelser om den svenska konstscenen på sextiotalet, människorättskamp, mellanförskap och kamp för jämställdhet. Hon är den första kvinnan i den romska kulturen som bär det romska smyckeshantverket vidare. Intressant är också hennes val av plats för sitt skapande, en äldre byskola på landsbygden i naturskönt läge. Fyrtio mil från Stockholm fick Rosa Taikon arbetsro, samtidigt som det centrala läget i landet gav förutsättningar för hennes många utställningsresor. I de olika spåren kommer Taikons olika identiteter fram, vilket ger fler perspektiv på konst- och kulturhistoria. Ambitionen är att materialisera ett kulturarv som endast i begränsad utsträckning finns materiellt företrätt på museer. Som museum vet vi vilken betydelse föremålen har för att representera historien. I arbetet med utställningsberättelserna får vi också tillfälle att ompröva traderade berättelser om Rosa Taikon.

Rosa Taikons samling vid Hälsinglands museum omfattar Taikons ateljé. Vi ser ett stort värde i att museet själva har dokumenterat och förflyttat ateljén från Ytterhogdal till museets arkiv. Hennes ateljé kan beskrivas som en tydlig sjuttitalsmiljö i färg och form, med rustika furumöbler och furuinslag. För att berika berättandet kommer inlån av smycken att ske från främst dödsboet.

Då utställningsproduktionen också kräver en hög säkerhet har också medel sökts från Boverket för bl.a. säkerhetsmontrar. Det är angeläget att också visa både historiska romska smycken och Rosa Taikons utveckling över tid. För att göra detta har museet i samverkan med Christina Zetterlund och samverkanspartner Angelica Ström dokumenterat och kartlagt de smycken som finns i dödsboets ägo. Här framträder en tidslinje som illustrerar Taikons konstnärliga utveckling. Här kan vi se hur uttrycket utvecklas över tid, men också hur det varierar beroende på bärare. Smycken som tillverkas till familjen bär en tydlig romsk tradition, medan övriga smycken har ett friare modernistiskt formspråk.

År ett avslutas också med redovisningsarbete och ansökningar för fortsatt metoddokumentation och utställningsproduktion, vilket även inkluderar pedagogiskt material.

6.1 . Syftet med utställningen och programverksamheten

Syftet är att beskriva, presentera och förmedla Rosa Taikons konstnärskap och dess inflytande på kultur och samhälle. För att bli trovärdiga krävs kunskap nog att välja vilka berättelser som bäst förmedlar Rosa Taikons konstnärskap, och på vilket sätt dessa förmedlas.

Som ett litet museum har vi begränsad erfarenhet av att integrera minoritetsperspektivet i utställningsproduktion. Därför har vi valt att ta in kompetens utifrån. Bastion Agency arbetar med grafisk formgivning utifrån normkritisk teori. De arbetar utifrån en intersektionell analys, alltså ett synsätt som uppmärksammar hur olika maktrelationer såsom kön, etnicitet och klass samspelar. Formgivningen blir en språngbräda för den biografiska berättelsen om Taikon. Detta synsätt tror vi som museum är en styrka i berättandet om Rosa Taikons komplexa person.

I formandet av utställningen vill vi ta hänsyn till hur den kan användas av olika målgrupper. Här är, som tidigare nämnts, romska grupper ett stort fokus. Samtidigt ser vi värdet i att använda berättelsen om Taikon som pedagogiskt verktyg för att berätta om Sveriges 1900-talshistoria och demokratiutveckling. Därför är barn, unga och studerande en viktig målgrupp.

7. Plan framåt med förberedelse för år 2

Målet är att utställningen finns på plats under vårterminen 2021 enligt fastlagd tidplan. I arbetet ingår också ansökningar, dialog med finansiärer, rekvisiteringar och redovisningar.

7.1. Struktur och arbetsorganisation

Arbetsgruppen på museet består av museichef Gunilla Stenberg, ansvarig för minoritetsfrågor Elin Thomasson och curator Carl-Anders Skoglund. Gunilla Stenberg är huvudansvarig för projektet, Elin Thomasson ansvarar för samordning, att driva processen och hålla i kontakter och Carl-Anders Skoglund ansvarar för formgivningen. Olika delar av museiverksamheten adjungeras till arbetsgruppen, exempelvis arkivarie Lisa Jonsäll och samlingsansvarige Joel Bergroth.

Intressenter är samarbetspartners med direkt ansvar för olika specificerade delar i uppbyggnaden av utställningen och att ge berättelsen en plattform. Samarbetspartners kommer att arbeta på separata uppdrag av Gunilla Stenberg och museets arbetsgrupp. Detta är personer med specifik sakkunskap inom utställningens innehåll såväl forskare som professionella inom utställningsdesign, formgivning, journalistiskt framförande m.m. Roller, ansvar, uppgifter och arbetssätt kommer att diskuteras och preciseras närmare i början av år 2020 då det praktiska planeringsarbetet och i ordningsställandet startar.

Intressenter är också referenspersoner med nära släktskap till Rosa Taikon och personer som har kompetens och kunskap inom romsk historia. Dessa referenspersoner kan tillfrågas under arbetets gång om idéer och förslag utifrån vars och ens kompetens, perspektiv och intresseområde. Vi har valt att arbeta med dessa personer enskilt för på så sätt ge mer möjlighet till individuella bidrag i förståelsen för Rosa Taikons gärning.

7.2. Samarbetspartner och uppdragstagare:

- Christina Zetterlund, docent och forskare inom konsthantverkshistoria och som granskat allt material som rör Rosa Taikon och hennes konstnärskap
- Bastion Agency grafisk formgivning

7.3. Referenspersoner och sakkunniga:

- Angelica Ström, systerdotter till Rosa Taikon
- Romska kulturcentret i Malmö, förmedlar kunskap om romsk kultur och historia genom utställningar, föredrag och projekt.
- Bernd Janusch, silversmed,, f.d. make till Rosa Taikon
- Hans Caldaras, kusinbarn till Rosa Taikon, författare, samhällsdebattör och sakkunnig

7.4. Arbetsplan 2020

Under år 2020 startar det praktiska arbetet för att få utställningen på plats i alla dess olika delar inför öppnandet under våren år 2021. Arbetsgruppen kommer att göra en arbetsplan för arbetet med beskrivning av uppgifter, roller och ansvar med en tidplan för processens olika delar efter det att de individuella uppdragen för samarbetspartners och referenspersonerna identifierats och tydliggjorts.

Efter detta planeras ett arbetsmöte med samarbetspartners där arbetsplanen tydliggörs och förankras och de olika insatserna koordineras. Regelbundna avstämningar kommer att göras för att se att arbetet löper på enligt arbetsplanen med möjlighet till nödvändiga förändringar. Under sista etappen av år 1 har också ett enklare nyhetsbrev med information om var i arbetet vi befinner oss skickats till referenspersonerna.

Detta förhållande att finansiering finns för ett år i taget gör det tungarbetat med ett projekt som löper över 3 år vilket också innebär viss osäkerhet gentemot både samarbetspartners och referenspersoner.

